

EEN VERLEGEN PARASOLZWAM: LEPIOTA BRUNNEOLILACEA

Eef Arnolds ¹ & Marcel Groenendaal ²

¹ Holthe 21, 9411 TN Beilen

² De Ruyterstraat 91, 1792 AM Oudeschild

Arnolds, E. & Groenendaal, M.M., 2004. A shy *Lepiota*: *Lepiota brunneolilacea*. *Coolia* 47(2): 49-51.

The first recorded find of *Lepiota brunneolilacea* in The Netherlands is described, illustrated and discussed. The single sporocarp was found buried in bare sand in the coastal dunes. The occurrence of this southern coastal species is thought to be caused by the specific management of the locality and/or global warming.

Eind 1997 is door Rijkswaterstaat bij Schoorl een stukje van de zeereep verwijderd en een deel van het achterliggende duingebied vergraven. Deze ingreep, 'De Kerf' genoemd, vond plaats als experiment in het kader van het streven naar een kustbeheer met een meer natuurlijke dynamiek. Bij Schoorl poogt men op deze wijze in het duingebied een contactzone tussen zout en zoet milieu te creëren en de verstuuving van kalkrijk zand uit de zeereep te bevorderen. Om de effecten van deze ingreep te evalueren is een vijfjarig monitoring programma opgezet voor onder andere geomorfologische processen, hogere planten, vogels en loopkevers. In dit kader heeft Marcel Groenendaal van 1997 tot en met 2002 de paddestoelen in het gehele gebied gekarteerd (Groenendaal, 2003a). Bovendien zijn de laatste drie jaar de aantallen vruchtlichamen geteld in representatieve proefvlakken (Groenendaal, 2003b). Dit project werd begeleid door Eef Arnolds en Peter-Jan Keizer, die ook jaarlijks een bijdrage leverden aan het veldwerk. Binnenkort zal over de resultaten een eindrapport gepubliceerd worden.

Op 30 oktober 2002 werd door de auteurs een laatste veldbezoek aan De Kerf gebracht in het kader van de paddestoelenmonitoring. Dat leverde aanvankelijk niet veel bijzonders op. Door een stormvloed kort tevoren waren de lagere delen van het terrein met mycologisch interessante vloedmerken volgelopen met zeewater, waar nu een zoektoet vrolijk rondzwom. Elders waren paddestoelen schaars door de droge omstandigheden. We scharrelden tegen het eind van de dag nog wat rond in de schaars begroeide, met vers zand overstoven vlakte achter de zeereep aan de noordkant van De Kerf. Daar merkte Marcel een bultje zand op dat niet geheel natuurlijk scheen. Een spleet aan de zijkant deed vermoeden dat er een paddestoel onder zou zitten, bijvoorbeeld de Grote duinvezelkop (*Inocybe serotina*) die hier in dit milieu vaker wordt gevonden. Enig graven leverde echter iets heel anders op: een mooi, subtiel geringd parasolzwammetje dat tot aan de steeltop in het zand verborgen zat. Ook de hoed was helemaal bedekt met zandkorrels, waardoor de kleur aanvankelijk niet kon worden vastgesteld. Eef nam het vruchtlichaam mee naar huis om het te determineren. In het geval van parasolzwammen pak je dan uiteraard meteen het nieuwste deel van de Flora agaricina neerlandica uit de boekenkast waarin die om de een of andere reden zo sympathieke paddestoeltjes behandeld worden. Het ontfutselen van sporenmaten en andere microscopische kenmerken aan het materiaal kostte heel wat zweetdruppels en dekglasjes, omdat het vruchtlichaam zo veel duinzand bevatte. Maar toen deze klus eenmaal geklaard was leidde de *Lepiota*-sleutel van Else Vellinga zonder problemen naar *Lepiota brunneolilacea* (Vellinga, 2001). Die soort wordt daar overigens verder niet beschreven omdat er bij de bewerking van het materiaal nog geen vondsten in

ons land bekend waren. Vellinga vermeldt hoopvol: “To be expected in the dunes in the Netherlands”. Die verwachting is dus al wel heel snel uitgekomen! Voor alledaags gebruik lijkt ons de naam Zandparasolzwam toepasselijk. Als aanvulling op de Flora laten we hier een volledige beschrijving van ons materiaal volgen.

Lepiota brunneolilacea Bon & Boiffard – **Zandparasolzwam** (Plaat 1, pag. 79)

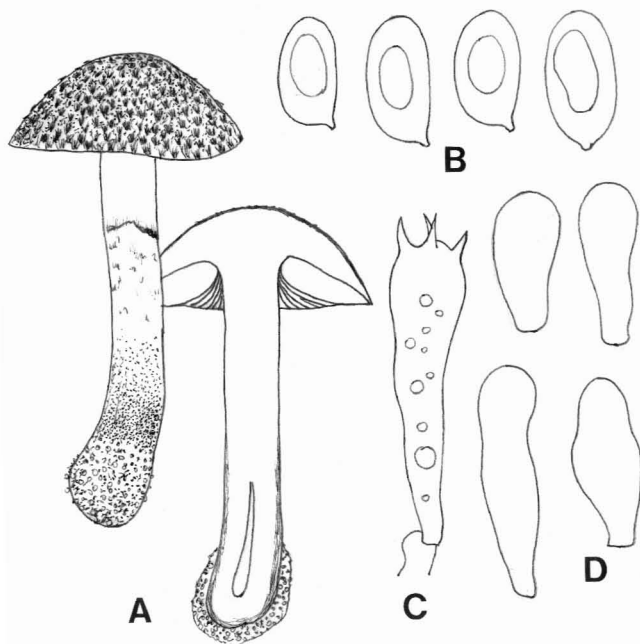
Hoed 30 mm breed, gewelfd, rossig lilabruin (K. & W. 9D4) met wat donkerder centrum, geheel viltig tot dicht fijn schubbig, aan de rand hier en daar behangen met fijne, violetbruine velumvlokjes, in het veld helemaal bedekt door zandkorrels. Lamellen, L = 70, l = 1, vrij, dicht opeen, tot 4 mm breed, grijsachtig wit. Steel 45 x 7 mm, geheel begraven in zand, naar de basis geleidelijk wat verdikt, onderin met nauwe holte, bovenste helft wit met contrasterend, smal, vliezig ringetje van circa 1 mm breed met donker violetbruine schubjes op roze ondergrond, ook onder de ring met enkele violetbruine, vezelige velumrestjes; onderste helft donkerder, van roze tot rossig lilabruin aan de basis (overeenkomstig de hoedkleur), donkerder vezelig gestreept. Vles stevig, wit, in de steelbasis onder het oppervlak roodbruin. Geur en smaak zeer zwak, niet karakteristiek.

Sporen 8,5-11,0(-12,0) x 4,5-5,5 μ m, Q = 1,7-2,1, Qav = 1,9, langwerpig elliptisch tot iets eivormig, kleurloos, glad, vrijwel steeds met een grote klont van lichtbrekend materiaal, vaak in tetraden, dextrinoïd (roodbruin in Melzers reagens). Basidiën 33-39 x 8,5-11 μ m, knotsvormig, 4-sporig. Lamelsnede steriel, dicht bezet met onopvallende, knotsvormige tot utriforme cheilocystiden, 17-28 x 6,5-9,0 μ m. Hoedhuid bestaande uit opstijgende tot recht opstaande, cilindrische tot slank knotsvormige elementen, 75-150 x 10-17 μ m, met lichtbruine wanden, aan de basis met dicht opeenstaande, moeilijk te ontwarren kortere, cilindrische tot knotsvormige elementen, 19-37 x 7,5-11 μ m. Gespen talrijk.

Lepiota brunneolilacea is oorspronkelijk beschreven door de Franse mycologen Bon & Boiffard van diverse plaatsen in open, zandige duinen, vaak in de nabijheid van Helm (*Ammophila arenaria*), langs de Atlantische kust in de Vendée (Bon & Boiffard, 1972). Onze vondst komt op alle essentiële punten met deze beschrijving overeen. Het exemplaar van Schoorl is relatief klein, maar nog niet helemaal volgroeid. Bon & Boiffard vermelden afmetingen van 45-55 mm voor de hoed en 40-50(-70) x (6-)8-15 mm voor de steel. Vellinga (2001) noemt nog grotere maten: hoed tot 75 mm, steel tot 60(-110) mm lang. De door Bon & Boiffard gepubliceerde aquarel toont aanmerkelijk lichtere vruchtlichamen dan ons materiaal, maar de kleurenaanduiding in de beschrijving (hoed ‘brunes nuancées de rose puis de rouge vineux’) stemt wel overeen. De soort is ook afgebeeld in de bekende veldgids van Bon (Bon, 1988), maar merkwaardigerwijs wordt hij daar beschreven en afgebeeld met een ringetje met grijsgroene rand. In de oorspronkelijke beschrijving heet de ring nog bruinrood. Bij ons exemplaar was geen spoor van groen te bekennen.

De Zandparasolzwam is ook uitgebreid beschreven en afgebeeld in de *Lepiota*-bijbel van Candusso & Lanzoni (1990). De hoedkleur op de kleurenplaat komt hier goed overeen met ons materiaal. Zij vermelden – met kennelijke verbazing, gezien het alom aanwezige zand in de paddestoelen – dat het eten van vruchtlichamen in Frankrijk tot de vergiftiging van een gezin heeft geleid, waarbij een kind van acht jaar is overleden.

Voor de Zandparasolzwam is de bijzondere habitat stellig een belangrijke aanwijzing voor de identificatie. De morfologische verschillen met verwante soorten zijn echter tamelijk subtiel. In het veld dachten we bij onze vondst in eerste instantie aan de Vaalroze parasolzwam (*Lepiota subincarnata*). Die soort heeft echter veel kleinere sporen en een andere hoedhuidstructuur (Vellinga, 2001: 127). Daarom behoort hij tot een andere

Figuur 1. Zandparasolzwam (*Lepiota brunneolilacea*). – A. Vruchtlichaam met doorsnede, ware grootte. – B. Sporen x 1500. – C. Basidium x 1000. – D. Cheilocystiden x 1000.

subsectie dan de Zandparasolzwam. De Manchetparasolzwam (*L. pseudolilacea*) is wel nauw verwant en verschilt macroscopisch in de meestal tengerder vruchtlichamen (hoed 13-45 mm, steel 23-55 x 2-9 mm), de dikkere ring en de fruitige geur. Daarnaast heeft die soort wat kleinere sporen (6,0-10,0 x 4,0-5,0 μ m).

Tot op heden was de Zandparasolzwam bekend van mediterrane en Zuid-Atlantische kusten in Marokko, Italië en Frankrijk. In recente standaardwerken voor Duitsland (Krieglsteiner, 1991) en Scandinavië (Hansen & Knudsen, 1992) wordt de soort niet opgegeven. Het duingebied van Nederland is van oudsher myco-

logisch goed onderzocht. Het is onwaarschijnlijk dat zo'n tamelijk opvallende paddestoel, ondanks de enigszins verborgen leefwijze, over het hoofd zou zijn gezien. Wij vermoeden dan ook dat het om een recente vestiging gaat. Daarbij kunnen twee factoren van belang zijn: De verstuiving van kalkrijk zand achter de zeereep als gevolg van de aanleg van De Kerf heeft een bijzonder milieu doen ontstaan dat voor deze soort geschikt is, of de Zandparasolzwam reageert positief op het warmer worden van het klimaat. Mogelijk gaat het om een combinatie van beide factoren.

Het is in ieder geval zaak om ook elders in de duinen uit te kijken naar verdachte bultjes in het zand.

Literatuur

- Bon, M. 1988. Champignons d'Europe occidentale. Arthaud.
- Bon, M. & Boiffard, J. 1972. Lépiotes des dunes vendéennes. Bull. trimest. Soc. mycol. Fr. 88: 15-28.
- Candusso, M. & Lanzoni, G. 1990. *Lepiota* – *Lepiota* s.l. Fungi europaei 4.
- Groenendaal, M.M. 2003a. Verslag mycologisch onderzoek De Kerf, Deelproject gebiedsdekkende inventarisatie. Intern rapport RWS, 27 pp.
- Groenendaal, M.M. 2003b. Verslag mycologisch onderzoek De Kerf, Deelproject permanente proefvlakken. Intern rapport RWS, 28 pp.
- Hansen, L. & Knudsen, H. (eds). 1992. Nordic macromycetes 2. Nordsvamp, Copenhagen.
- Krieglsteiner, G.J. 1991. Verbreitungsatlas der Grosspilze Deutschlands (West) 1. Ulmer, Stuttgart.
- Vellinga, E.C. 2001. *Lepiota*. In: Noordeloos, M.E., Kuyper, Th.W. & Vellinga, E.C. (eds). Flora agaricina neerlandica 5: 109-151. Balkema.